

K nejzajímavějším zástupcům mnohonožek Kraje Vysočina, které jsou uvedeny v Červeném seznamu zranitelných (VU) a téměř ohrožených (NT) druhů živočichů ČR, patří oblanka velká (*Cylindroiulus luridus*, NT) a skvrněnka severní (*Listrocheiritium septentrionale*, NT), oba druhy vázané na zbytky původních lesních porostů, a dále svinulka žebrovitá (*Trachysphaera costata*, VU) a špičanka suťová (*Pachypodoiulus eurypus*, NT), druhy provázející suť a suťové lesy. Zeměnka skrytá (*Brachychaeteuma bradeae*, VU), známá z našeho území z některých podzemních systémů a jeskyní, byla zaznamenána vzácně na povrchu v hluboce zaříznutém údolí Svatky.

Řád hrbule (Chordeumatida)

Skvrněnka pestrá (*Craspedosoma rawlinsi*)

Zástupce tzv. hrbulí (délka těla do 16 mm) preferuje mokřadní biotopy a vlhčí stanoviště. Páří se jedinci.

Skvrněnka severní (*Listrocheiritium septentrionale*)

Tento zástupce hrbulí (délka těla do 12 mm) je jediným endemickým druhem střeoevropských pahorkatin a pohorí. Je obyvatelem původních lesních porostů.

Řád plochule (Polydesmida)

Plochule křehká (*Polydesmus complanatus*)

Největší zástupce našich plochulí (délka až 24 mm) obývá jehličnaté i smíšené porosty. Na snímku samice na hnízdě se snůškou vajec.

Řád chobotule (Polyzoniida)

Chobotule oranžová (*Polyzonium germanicum*)

Jediný zástupce chobotulí (délka těla do 18 mm) žije ve vlhkých svrchních vrstvách humusu. Byla zjištěna pouze na východě Kraje Vysočina v údolí řeky Svatky a jejich přítoků.

Svébytná, avšak chudší fauna mnohonožek oživuje mokřadní a rašelinné louky nebo naopak suché travníky a lesostepní polohy. Odlišnou druhovou skladbu vykazují intravilány sídel a další člověkem pozměněná nebo uměle vytvořená stanoviště často s přítomností synantropních, nepůvodních nebo šířících se druhů.

www.prirodavysociny.cz

V roce 2017 vydala Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině v rámci projektu „Přírodní rozmanitost Vysočiny“ podpořeného grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.

titulní strana: Chlupule podkorní (*Polyxenus lagurus*)
text: Karel Tajovský foto: 1 – Vladimír Motyčka, 2, 4, 7 – Karel Tajovský,
3, 9 – Filip Trnka, 5 – Ivan Kňáze, 6 – Jan Šula, 8 – Václav Pižl
grafická úprava: Terezie Kodetová

Mnohonožky Vysočiny

Mnohonožky (Diplopoda) jsou jednou ze skupin půdních bezobratlých živočichů patřících k tzv. stonožkovcům (Myriapoda). Jejich protáhlé tělo (u dospělců některých druhů až 4–6 cm dlouhé) je tvořeno hlavou a větším počtem článků s velkým počtem párů kráčivých nohou (více než 3 páry u hmyzu nebo 4 páry jako u pavoukoců). Pouze mnohonožky mají na většině tělních článků ne jeden, ale dva páry nohou. Hlava nese nápadná tykadla a jednoduchá očka, uspořádaná zpravidla do očního pole.

Mnohonožky jsou převážně půdní živočichové, obývají svrchní vrstvy půdy, rostlinný opad, trouchnivějící dřevo, dutiny stromů apod. Živí se odumřelou rozkládající se organickou hmotou rostlinného původu (spadané listy, tlející dřevo), potravním zdrojem jsou jim také půdní mikroorganismy, mikroskopické půdní houby, někdy mohou konzumovat i živé tkáně rostlin. Zejména v lesních a lučních půdách se proto významně podílejí na rozkladu rostlinných zbytků, jejich rozměňování a přetváření v půdní humus.

Řád chlupule (Polyxenida)

Chlupule podkorní (*Polyxenus lagurus*)

Naše nejmenší mnohonožka (max. 2–3 mm) žijící pod odchlupující se kůrou dřevin, v lišejnících, mechových polštářích a detritu pod spadaným listím.

Na území České republiky se vyskytuje celkem 77 druhů mnohonožek, některé druhy jsou však velmi málo rozšířené a jsou doloženy jen z několika lokalit. Na území Kraje Vysočina bylo dosud nalezeno 42 druhů, které zastupují všech pět řádů mnohonožek. Jednotlivé řády se výrazně liší stavbou těla, ale i způsobem života, rozmnožováním, ekologickými nároky a vazbou na prostředí, které obývají.

Řád svinule (Glomerida)

Svinule lesní (*Glomeris pustulata*)

Nápadně skvrnitá (oranžově tečkovaná) mnohonožka stáčí tělo dlouhé až 10–15 mm do kompaktní kuličky. V početných populacích obývá podkorní prostory odumřelých kmenů a větví.

Svinule čtyřpásá (*Glomeris tetrasticha*)

Patří k charakteristickým obyvatelům mokřadních stanovišť včetně rašelinných luk. Zavalité tělo je 10 až 15 mm dlouhé.

Řád julidi (Julida)

Mnohonožka dvoupsá (*Ommatoiulus sabulosus*)

Jeden z našich největších druhů (samice až 62 mm) obývá prosluněné lesy, suché trávníky a okolí skalních výchozů. Při podráždění stáčí tělo do charakteristické spirály.

Oblanka okrová (*Cylindroiulus boleti*)

Jihoevropský druh (až 36 mm), obývá hlavně trouchnivějící dřevo. Byl zjištěn pouze v nejjižnějších částech Kraje Vysočina.

Nejhojnějšími druhy na Vysočině jsou zástupci plochulí – plochule křehká (*Polydesmus complanatus*) a plochule zubovitá (*Polydesmus denticulatus*), z juli-formních mnohonožek s protáhlým válcovitým tělem to jsou např. mnohonožka lesní (*Julus scandinavus*), uzlenka čpavá (*Unciger foetidus*), prouženka podzimní (*Megaphyllum projectum*) a špičanka tmavá (*Leptoiulus trilobatus*). Mezi svinulemi se nejčastěji vyskytuje svinule skvrnitá (*Glomeris connexa*), z hrbulí je nejběžnějším druhem skvrněnka habrová (*Ochogona caroli*). Tyto druhy jsou vázány především na lesní půdy.

Počet zjištěných druhů na jednotlivých lokalitách kolísá od několika do 17 druhů. Druhově bohaté jsou fragmenty původních smíšených lesních porostů a hluboce zaříznutá lesnatá údolí řek. S vysokými počty druhů se lze setkat např. v komplexu lesů kolem PR V Klučí a NPR Velký Špičák, v NPR Mohelenská hadcová step včetně pravobřežních porostů řeky Jihlavy nebo v PR Výrova skála v údolí Rokytne.